

Suomalaisen kaunokirjallisuuden päivittelylisät ja niiden unkarinnokset

Eliisa Pitkäsalo

Kieli-, käänös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Tampereen yliopisto

This paper examines the translation of emphatic phrases which are used primarily in spoken language and are embedded in a sentence as an affective commentary. More specifically, this study focuses on the jussive mood phrases in a literary context. These jussive phrases (such as hitto viekөөn) comment on the content of the sentence in which they are embedded. However, the question remains whether the position of these phrases affects the overall message of the sentence and whether the phrases maintain their original tone and affective index in the Hungarian translation of Finnish literature. To illustrate this, an analysis of the phrases piru viekөөn, hitto viekөөn and jumala paratkoon in three novels is presented. The main finding of this study is that even if the same grammatical structure is in use in Hungarian, the emphatic phrases are not necessarily translated by using it. As an example, there are seven alternative translations in Hungarian of the phrase jumala paratkoon in the same novel. Each of these has a different message, and the position of the phrase can affect the interpretation of the sentence.

Avainsanat: päivittelylisä, parenteettinen lisäys, kaunokirjallisuus, kääntäminen

1 Johdanto

Kaunokirjallisuuden päivittely- ja kiroiluilmaukset ovat oivallinen tutkimusaihe, kun tutkimuskohteena ovat sellaiset kielet kuin suomi ja unkari, joissa viljellään runsaasti erilaisia kiroiluilmauksia. Affektiivisten kiroiluilmausten käyttö on selvästi yleisempää puhutussa kuin kirjoitetussa kielessä – lukuun ottamatta puhutun ja kirjallisen diskurssin välimuotoja, esimerkiksi blogikirjoittamista. Myös kaunokirjallisuudessa päivittely- ja kiroiluilmaukset näyttävät esiintyvän yleisimmin puhuttua kieltä kuvaavissa dialogeissa ja monologeissa sekä minäkertojan äänessä.

Tässä artikkelissa tarkastelen kiroiluilmausten yhtä ilmentymää, kiteytynyttä päivittelyä, ja tarkemmin jussiivirakennetta, joka koostuu subjektina olevasta kiro- tai voimasanasta ja finiittimuotoisesta imperatiivin yksikön 3. persoonassa olevasta predikaatista (esim. *hitto soikoon*). Käytän tässä jussiivirakenteisesta päivittelylisästä yksinkertaisuuden vuoksi nimitystä päivittely tai päivittelylisä.

Etsin artikkelissani vastauksia kysymyksiin: Miten päivittelyjä käytetään suomalaisessa kaunokirjallisuudessa? Missä kohdassa lauserakennetta päivittely voi sijaita, ja miten sen paikka muuttaa merkityksiä? Miten päivittelyjä on käännetty unkariksi?

Tutkimusaineistoni koostuu Kotimaisten kielten keskuksen sähköisestä aineistosta *Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita* ja satunnaisesta otoksesta muuta, unkariksi käännettyä suomalaista kirjallisuutta (Risto Isomäen *Sarasvatin hiekkaa*, Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* ja Väinö Linnan *Tuntematon sotilas*).

2 Käsitteitä: parenteesi ja päivittelylisä

Tämän artikkelin keskeisiä käsitteitä ovat parenteesi ja jussiivirakenteinen päivittely(lisä). Määrittelen tässä luvussa nämä keskeiset käsitteet ja tarkastelen myös päivittelyn paikkaa ja sen vaikutusta ympäröivään tekstiin.

2.1 Parenteettinen lisäys

Ison suomen kieliopin verkkoversiossa (VISK: 1071 §) parenteesi määritellään keskellä syntaktista rakennetta olevaksi lisäykseksi, joka voi olla monen muotoinen. Parenteesi on siis kieliopillisesti irrallinen lisäys, joka katkaisee kehysrakenteen, johon se on upotettu. Yksiselitteisiä määritelmiä parenteesille ei löydy ainakaan kovin helposti, mutta vaikuttaa siltä, että tutkijat ovat yksimielisiä parenteesin yhdestä yhteisestä ominaisuudesta, nimittäin siitä, että parenteesi on sisällöltään kommentoiva (esim. Aronen 2005: 248 ja Duvallon & Routarinne 2001: 136).

Parenteesi kuuluu luontevasti puhutun kielen tutkimuksen alueeseen (esim. Routarinne 2003), mutta kertomakirjallisuuden puhunta on kirjoittajan luomaa illuusiota puheesta, joten dialogien, monologiin ja minäkertojan ääntä sisältävien tekstinosien analysointiin ei voi suoraan käyttää puhutun kielen tutkimusta. Joitakin yhteneväisyyksiä puhutun ja kirjoitetun puheen välillä kuitenkin on.

Yleensä parenteettinen lisäys erotetaan muusta tekstistä välimerkein: ajatusviivoin, pilkuin, jopa sulkein. Kaunokirjallisessa tekstissä siirtyminen parenteettiseen lisäykseen kuitenkin jätetään joskus osoittamatta – joko virheellisesti tai tyyllillisistä syistä. Joskus kirjoittaja saattaa halua osoittaa, että puhunnassa ei näy prosodisia, esimerkiksi sävelkulun tai painotuksen muutoksiin liittyviä merkkejä lisäyksen alkamisesta vaan että lisäys sulautuu tauotta muuhun puhuntaan. Duvallon ja Routarinne (2001: 125) huomauttavat Mondada ja Zayn (1999) sekä Blanche-Benvenisten (1997: 72–73, 121–123) tutkimuksiin viitaten, että myöskään keskustelupuheessa prosodiset merkinnät eivät näytä olevan parenteesin välttämättömiä ominaisuuksia.

2.2 Päivittelylisä

Päivittely on yksi voimasanojen ja kiroiluilmausten alalajeista. Tutkimusaineistoni jussiivirakenteiset päivittelyt rakentuvat kahdesta osasta, mikä on myös Ison suomen verkkokieliopin (VISK: § 1666) mukaan yleistä. Subjektiosa on usein uskonnollista alkuperää olevan hahmon nimi (*hitto, piru, jumala, lempo*) (Hjort 2007: 66). Joskus subjektiosa voi olla myös muu sana, esimerkiksi *koira* tai *kissa*. Predikaattiosa puolestaan on imperatiivin yksikön 3. persoonassa oleva verbi (*vieköön, soikoon, paratkoon*). Jos subjektiosana on kristinuskon keskeisten hahmojen nimeen viittaava *jumala* tai *herra*, saattaa ilmaus yhdistettynä verbeihin *parata** (*merkitykseltään: parantaa*), *varjella* ja *siunata* olla myös alkuperäisessä merkityksessään rukous tai rukouksen kaltainen pyyntö. Tällaisten ilmausten tarkastelu vaati erityistä tarkkaavaisuutta aineistoa valitessani. Esimerkkien 1 ja 2 tarkastelu osoittaa tämän eron.

(1) – Jumala siunatkoon, auttakoon ja varjelkoon sinua, herttainen lapsi! (skk: Pakkala)

(2) "Herra siunatkoon, kukas tuolta tulee!" kaikuu silloin Aina Kustavan ääni sisältä. Ja samassa emäntä juoksee aamuröjyssään eteiseen – – (skk: Lehtonen)

Esimerkissä 1 ilmaus *Jumala siunatkoon, auttakoon ja varjelkoon* saa objektin *sinua*, mikä osoittaa ilmauksen olevan päivittelyn sijaan rukous, pyyntö tai toivomus. Esimerkki 2 puolestaan osoittaa, että kristinuskon hahmoilta siunausta, parannusta tai varjelusta toivova ilmaus (*herra siunatkoon*) osoittautuu kontekstissaan alkuperäisestä rukousmerkityksestään irrotetuksi päivittelyksi, jolla ei ole kristillisen rukouksen

kanssa mitään tekemistä. Toisaalta subjektiosan kristillisperäisyydestäkään ei ole takeita, kuten Ulla-Maija Kulonen (1990) huomauttaa, mutta uskonnollisia – vaikkakin sitten pakanallisia – nämä hahmojen nimet kyllä ovat.

Joissakin tapauksissa päivittely vaikuttaa ennemminkin interjektiolta, joita ei yleensä luokitella parenteesiksi muun muassa niiden fonologisen lyhyden takia. Aineistossani on muutamia tapauksia, joissa päivittely on lyhentynyt yksisanaiseksi ilmaukseksi, mutta sen tunnistaa edelleen päivittelyksi, koska jussiivirakenteesta on pudonnut pois subjekti, ei predikaatti (*siunatkoon*).

Rajatapauksissa taas päivittely erotetaan muusta puhunnasta huutomerkillä, jolloin sen parenteettisuus kyseenalaistuu. Yksinomaan interjektiiivisen funktion saavat päivittelyt olen rajannut pois aineistostani paitsi esimerkin 3 kuvaamissa tapauksissa.

- (3) Simeoni. **Jumala paratkoon!** hillitön, villitty on elämämme ollut aina tähän päivään asti.
(Kivi 2012: 12)

Tällaisissa tapauksissa päivittely erotetaan muusta virkkeestä huutomerkillä: virkkeen jatkuminen osoitetaan siten, että huutomerkkiä seuraava sana alkaa pienellä kirjaimella.

Päivittelyn voidaan katsoa kommentoivan interpersoonaisena lisänä kehysrakenteensa sisältöä, mikä on tarkentamisen, korjaamisen, laajentamisen, taustoittamisen ja ennakoimisen lisäksi yksi parenteettisen lisäyksen tehtävä (VISK: § 1071). Tämän lisäksi päivittelyn kuulumista parenteesiin puoltaa se, että päivittelyyn sisältyy ehdottomasti jokin affekti, mitä puolestaan pidetään vanhastaan yhtenä parenteesin piirteenä (Ravila 1945: 10). Lisäksi päivittely toimii myös tekstuaalisena paikkana, johon puhuja voi poiketa ”eteenpäin viemänsä toiminnan tarkkailijaksi”, kuten Duvallon & Routarinne (2001: 151) parenteesin metaforista luonnetta kuvaavat.

2.3 Päivittelylisän paikka

Päivittely voi olla joko virkkeen alussa, keskellä tai lopussa. Päivittelyn parenteettisuus kyseenalaistuu erityisesti puheenvuoron alussa, jos päivittelyn ei voida katsoa katkaise-

van mitään lauserakennetta. Virkkeen alussa oleva päivittely johdattaa lukijan päättelemään, mitä puheenvuorossa on sen jälkeen odotettavissa ja miten sen sisältöön tulisi suhtautua (ks. esim. 4).

- (4) Juhani. **Jumala paratkoon!** sitähän olemmekin aatelleet ja aprikoinneet oikein vahvasti ja tulleet ymmärtämään mikä siitä pojat perii. Niin, niin, peeveli meidät perii, ja sentähden olemme myös valinneet peevelin onnen osan. (Kivi 2012: 297.)

Tällaisessa tapauksessa päivittely vaikuttaa eteenpäin ja sen vaikutusalue on ainakin koko virke, mahdollisesti se ulottuu koko sitä seuraavaan puheenvuoron loppuosaan.

Keskellä virkettä tai muuta rakennetta oleva päivittely voi olla jopa koko virkettä kommentoiva, mutta lukija saa vasta kesken puheenvuoron vinkin siitä, miten sen sisältöön on tarkoitus suhtautua. Keskellä lauserakennetta oleva päivittely tauottaa puheenvuoron ja siksi sen affektiivinen vaikutus on painokkaampi keskellä rakennetta kuin rakenteen alussa (ks. esim. 5 ja 6).

- (5) Mutta emme nyt huoli ajatella ensinkään niitä asioita, emme **hiisi viekөөn** huolikaan, koska meillä kerran on parempiakin tuumittavana. Niinkuin esimerkiksi tämä koppi. Sanokaas, eikö tämä ole hauska ja mukava, vai mitä? – – (skk: Canth)
- (6) "Vai liian vanha?" toisteli hän tuon tuostakin. - "Kyllä minä näytän niille keltanokille, viikinki-penikoille!" - haukuskeli hän minulle tuon tuostakin poikiaan. "No, sen minä nyt kyllä huomaan, etten enää voi oppia itse tätä kieltä käyttämään, mutta sen minä, **saakeli soikoon**, näytän, että ainakin voin ilman kielenkääntäjän apua saada selkoa asiakirjoista." (skk: Aho)

Esimerkeissä 5 ja 6 päivittelyn vaikutusalue on erisuuntainen. Molemmissa päivittely ikään kuin säpsähdyttää lukijan tarkentamaan huomionsa edellä sanottuun ja myös kiinnittämään huomiota siihen, onko kirjoittajan tarkoitus pitää yllä päivittelylisän luomaa asennetta koko puheenvuoron ajan vai vain seuraavaan välimerkkiin saakka. Esimerkissä 5 päivittelyn vaikutusalue vaikuttaa ulottuvan ainoastaan välittömästi sitä edeltävään ja seuraavaan sanaan saakka (*emme ja huolikaan*), tai ainakaan se ei ulotu niin vahvana sitä seuraavaan sivulauseeseen kuin esimerkissä 6. Tämä johtunee siitä, että esimerkissä 5 päivittely sisältyy parenteesiin *emme hiisi viekөөn huolikaan*, jolloin sen välitön vaikutusalue ulottuu parenteesin alkua ja loppua osoittaviin pilkkuihin. Esimerkin 6 päivittely taas on kehysrakenteen katkaiseva itsenäinen parenteettinen lisäys, joten sen vaikutusalue säilyy vahvana virkkeen loppuun saakka. Virkkeen keskellä olevan päivittelylisän vaikutus suuntautuu vahvempana loppua kohti ja sitä edellä olevasta puheenvuorosta

vain välittömästi päivittelylisän edellä olevan rakenteen sanat *mutta sen minä* pysyvät päivittelylisän vaikutusalueella.

Virkkeen loppuun sijoittuva päivittely kommentoi jälkilisäyksenä koko edeltävää virkettä ja sen sisältöä. Vaikutusalueena on koko virke, joskus jopa koko puheenvuoro. Loppulisäys onkin ikään kuin lihavoitu huutomerkki: sen tarkoitus on alleviivata edellä sanottua (ks. esim. 7).

- (7) Lukkari. – – Niin, olinpa teille kiinteä opettaja, kiinteä ja kova, sen tunnustan, ja katkerasti olen sitä jo katunut. Mutta samalla kiinteällä keinolla on kerran minua itseäkin opetettu, samalla kouristelevalla keinolla, **paratkoon Jumala!** – – (Kivi 2012: 345–346)

Esimerkissä 7 päivittely on kääntynyt muotoon predikaatti – subjekti, mutta virkkeen lopussa se pysyy edelleen päivittelylisänä.

Esimerkissä 8 päivittely ei enää ole irrallinen lisäys, koska se kuuluu saumattomasti sitä ympäröivään rakenteeseen, josta sitä ei voi irrottaa.

- (8) Juhani. – – Siinä mahdat istua ja haukoitella niinkuin parhaiten maistaa. Jörri sinä. Hehehee! Siinä saat istua rauhassa ja katsella kurrin juoksua. – Mutta **soikoon saakeli**, ellei tässä kiekkoa löydetä! Etsimään sitä joka mies! (Kivi 2012: 249)

Tällaisessa tapauksessa voidaan edelleen puhua päivittelystä, mutta ei parenteettisesta päivittelylisästä.

3 Päivittelylisän kääntäminen

Kiroilu- ja päivittelyilmausten kääntäminen voi olla hyvinkin ongelmallinen tehtävä, koska voimasanat kuuluvat kulttuurisidonnaisiin käsitteisiin. Lisäksi voimasanojen käyttö on sidoksissa sekä alueelliseen että sosiaaliseen kielenkäyttöön, mikä taas vaikuttaa kääntäjän tekemiin valintoihin. (Hjort 2006: 82–83). Tarkastelen tässä luvussa kolmen päivittelyilmauksen (*piru viekään, hitto viekään* ja *Jumala paratkoon*) käännösvastineita kolmessa myös unkariksi käännettyssä romaanissa (*Sarasvatin hiekkaa, Seitsemän veljestä* ja *Tuntematon sotilas*). Tarkastelen sitä, miten kääntäjän tekemät valinnat voivat vaikuttaa ympäröivän tekstin sävyyn ja merkityksiin.

3.1 Konditionaali tai yksisanainen ilmaus

Joissakin tapauksissa jussiivirakenne olisi mahdollista unkarintaa suoraan, koska unkarin kielessä imperatiivia voidaan taivuttaa kaikissa persoonissa ja koska unkarissa on vastaava jussiivirakenne. Joskus kääntäjä on kuitenkin valinnut jostain syystä toisen rakenteen. Esimerkissä 9 kääntäjä on valinnut konditionaalin.

(9a) – Mukana ollaan. Mukana ollaan ja rattailla pysytään, **piru vieköön**. (Linna 2008: 24)

(9b) – Mi is	részesei leszünk.	Részesei leszünk,	és
Me myös	osallisia olemme+FUT	Osallisia olemme+FUT	ja
nyél-be	üt-jük	a	dolg-ot, hogy
kädensija-ILL	lyöda-M2P	ART	asia-AKK että
az	ördög	vinné	el. (Linna 1982: 22.)
ART	piru	viedä+KOND	VERBIPART

'Meistä tulee osallisia. Meistä tulee osallisia, ja me teemme sen, piru vie.'

Selvää syytä konditionaalin valintaan en tästä tekstinosasta löydä, mutta vaikuttaa siltä, että kääntäjä on käyttänyt konditionaalia imperatiivin asemesta, koska konditionaalilla ilmaistuna päivittely ei ole tässä yhteydessä niin vahva kuin imperatiivilla ilmaistu.

Esimerkki 10 on uudesta suomalaisesta kirjallisuudesta.

(10a) – **Hitto vieköön**, minusta me löysimme nämä rauniot vähän turhan helposti. (Isomäki 2009: 108.)

(10b) – A	fené-be!	Túl könnyen találtunk	rá
ART	hiisi-ILL	Liian helposti löysimme	VERBIPART
ezeke-re	a	romok-ra. (Isomäki 2010: 118.)	
nämä-SUBL	ART	rauniot-SUBL	

'Hitto! Löysimme nämä rauniot liian helposti.'

Tässä kääntäjä on valinnut yksisanaisen substantiivilausekeilmauksen, vaikka hänellä olisi ollut mahdollisuus käyttää jussiivirakenteista ilmausta *fene egye meg* 'hiisi syököön sen/hänet'. Kääntäjä on kuitenkin valinnut arkikielisemmän ja kevyemmän ilmauksen *a fenébe* (suom. hiiteen) ja siten oikeastaan käyttänyt strategianaan *kotouttamista* (Leppihalme 2007: 372–373). Kääntäjän valintaan on saattanut vaikuttaa myös se, että rakenteen *fene egye meg* predikaatti on taivutettu määräisesti; sen sisältä-mää objektia puolestaan ei voi kontekstin perusteella päätellä.

3.2 Seitsemän veljestä: *jumala paratkoon*

Olen valinnut aineistooni Aleksis Kiven romaanin *Seitsemän veljestä*, koska siitä löytyy suhteellisen paljon päivittelyilmauksia ja se on myös käännetty unkariksi. Taajimmin romaanissa on käytössä päivittely *jumala paratkoon*, joka on unkarinnettu seitsemää eri ilmausta käyttäen. Kahdessa tapauksessa päivittely on jätetty kääntämättä.

Päivittelylle *jumala paratkoon* on valittu seuraavat käännösvastineet:

1.	Isten Jumala 'Jumala armahtakoon'	irgalmaz-z-on armahtaa-IMP-Y3P+epämäär. taivutus		
2.	Isten Jumala 'Jumalan rakkaudelle'	szerelm-é-re rakkaus-POSS-ALL		
3.	Isten Jumala 'Jumala, anna anteeksi'	bocsá' antaa anteeksi+IMP+Y2P		
4.	Isten Jumala 'Jumala, pelasta'	ment-s pelastaa-IMP+Y2P+epämäär. taivutus		
5.	áld-j-on siunata-IMP-Y3P+määr. taiv. 'Siunatkoon Jumala'	meg VERBIPART	az ART	Isten Jumala
6.	Isten Jumala 'Jumala, armahda'	irgalmazz armahtaa-IMP+Y2P+epämäär.taivutus		
7.	Isten Jumala 'Jumala varjelkoon siltä'	óv-j-on varjella-IMP-Y3P	töle se+ABL	

Selkeästi päivittelylisäksi edellä esitellyistä esimerkeistä voidaan luokitella vain kolme (kohdat 3, 5 ja 7). Loput neljä on käännetty irralliseksi huudahduslauseeksi.

Esimerkissä 11 päivittelylisän sävy on muuttunut uskonnollisemmaksi pyynnöksi. (Kääntäjä on myös laittanut Aapon sanat Juhanin suuhun.)

(11a) *Aapo*. – –Tekipä hän kylläkin häijynaikaisen pilkkarunon tuosta kappalaisukostamme, joka--
Jumala paratkoon!--sattui hieman tahrimaan nenänsä lukukinkerillä. (Kivi 2012: 45.)

(11b) *Juhani*. -- Ö költötte azt a gonosz gúnyverset
Hän runoili sen ilkeä pilkkarunon

öreg káplánukról is, aki – **Isten** **bocsá'**! –
vanha kappalaisesta myös joka Jumala antaa anteeksi+IMP+Y2P

a katekizmusvizsgán katekismikokeessa	kissé vähän	beszennyezte likasi	az orrát. (Kivi 1955: 39.) nenänsä

' – – Hän teki myös sen ilkeän pilkkarunon vanhasta kappalaisestamme, joka – Jumala anna anteeksi! – likasi nenänsä katekismikokeessa.'

Päivittely muuttuu sävyltään pyyntömaisemmäksi, kun imperatiivin persoona muutetaan yksikön kolmannesta yksikön toiseksi.

Esimerkissä 12 parenteettisen lisäyksen siirtyminen jälkilisäykseksi muuttaa päivittelyn vaikutusaluetta ja samalla lauseen tauotuksia ja painotuksia.

(12a) *Juhani.* Me olemme, **Jumala paratkoon**, Impivaarasta. (Kivi 2012: 171.)

(12b) <i>Juhani.</i>	Mi	vagy-unk	itt	Impivaará-ról,
	Me	olla-M3P	täällä	Impivaara-ABL

áld-j-on	meg	az	Isten. (Kivi 1955: 139.)
siunata-IMP-Y3P	VERBIPART	ART	Jumala

'Me olemme Impivaarasta, siunatkoon Jumala!'

Keskellä lauserakennetta päivittely keskeyttää puheen lähtökielisessä versiossa ja on tauotettuna painokkaampi, kun taas unkarinkielisen käännöksen lopussa päivittely vahvistaa edellä sanottua. Lisäksi verbin valinta (*áld* 'siunata') muuttaa päivittelyn sävyn uskonnollisemmaksi.

Esimerkissä 13 päivittelyn paikka on pysynyt ennallaan virkkeen lopussa, ja näin myös sen vaikutus ja vaikutusalue sekä merkitys ovat pysyneet ennallaan.

(13a) *Lukkari.* – – Mutta samalla kiinteällä keinolla on kerran minua itseäkin opetettu, samalla kouristelevalla keinolla, **paratkoon Jumala!** – – (Kivi 2012: 345–346.)

(13b) <i>A kántor.</i> – – Azonban	annak	idején	engem
Mutta	se+DAT	aika+POSS+ADESS	minua
is ily szigorúan, myös näin ankarasti	ilyen tällainen	kemény kova	kézzel kädellä
			tanít-ott-ak, opettaaPRET-M3P

Isten	óv-j-on	től-e! (Kivi 1955: 281.)
Jumala	varjella-IMP-Y3P	ABL-POSS

' – – Mutta siihen aikaan minuakin näin ankarasti ja kovalla kädellä opetettiin, Jumala varjelkoon!'

Päivittelyilmaus *jumala paratkoon* on käännetty teoksessa monin tavoin unkariksi, mikä johtune toisaalta siitä, että unkarissa uskonnollisperäisiä kiroiluilmauksia on hyvin paljon. Toisaalta kääntäjän valinnat saattavat johtua toiston välttämisestä.

4 Lopuksi

Olen tarkastellut tässä artikkelissa päivittely- ja kiroiluilmauksia muutamassa suomalaisessa romaanissa ja niiden unkarinnoksissa. Suomalaista kaunokirjallisuutta käännetään jonkin verran unkariksi, mutta koska jussiivirakenteisia päivittelylisiä käytetään melko säästeliäästi kirjoitetussa tekstissä, myöskään vertailtavaa aineistoa ei ole kovin paljon. Aineisto on kuitenkin riittävä antamaan vastauksen kysymykseen, millaisia päivittelylisiä kaunokirjallisuudessa käytetään, miten niitä on käännetty unkariksi ja miten niiden merkitys muuttuu käänöksissä.

Lauseopillisesti päivittely on varsinainen parenteettinen lisäys, jos se keskeyttää kehyrakenteensa. Tästä seuraa, että kirjoitetussa tekstissä varsinainen parenteettinen lisäys ei periaatteessa voi olla virkkeen alussa eikä lopussa. Kirjoitetussa puheessa puolestaan puheen tauot merkitään välimerkeillä, joten esimerkiksi pistettä tai huutomerkkiä voidaan käyttää osoittamaan taukojen paikkoja, eivätkä ne ole välttämättä osoitus lauserakenteen loppumisesta. Virkkeen aloittava tai lopettava päivittely voi siis olla parenteettinen lisäys, jos se keskeyttää kerronnan. Esimerkiksi romaanissa *Seitsemän veljestä* päivittelyt merkitään usein huutomerkillä, vaikka virke jatkuukin huutomerkkin jälkeen. Tällaisten päivittelyjen jälkeen unkarinnoksessa huutomerkkiä seuraa aina uusi virke, mutta joissakin tapauksissa tällainen päivittely kuitenkin selvästi keskeyttää rakenteen (puheenvuoron).

Suuria eroja romaanin *Seitsemän veljestä* päivittelylisien vaikutusalueen muuttumisessa en lähtö- ja tulokielistä versiota vertailllessani löytänyt. Yhdessä tapauksessa lähtökielisen kerronnan keskeyttävä, tauottava päivittely painottaa merkityksiä, mutta unkarinnoksessa on käytetty jälkilisäystä, joka korostaa koko edellä olevaa lausetta.

Merkillepantava ero suomenkielisten päivittelyjen ja niiden unkarinnosten välillä on se, että käänöksissä ei välttämättä suosita jussiivirakennetta, vaikka myös unkarissa on

samantyyppinen rakenne. Ensisijaisena syynä muiden rakenteiden suosimiseen lienee kääntäjän oma kielenkäyttö, johon vaikuttaa esimerkiksi kielen alueellinen variaatio. Huomionarvoista on, että jussiivirakenne on yleinen unkarilaisen nykypuhekielen kiroilu-ilmausten sukupuolisanastossa, mutta tällaiset kiroiluilmaukset ovat yleensä liian vahvoja, kun käännetään tässä tutkimuksessa tarkastelemiani päivittelyjä (vrt. Vertanen 2007: 153). Muut jussiivirakenteiset päivittelyt ovat unkarissa usein arkaistisia. Onkin todennäköistä, että autenttisen nykypuheen illuusioon pyrkivä kääntäjä ei ole halunnut puheenvuorojen kuulostavan vanhanaikaiselta. Vanhemman kirjallisuuden päivittelylisät taas ovat muuttuneet sävyltään suomen päivittelyjä uskonnollisemmiksi todennäköisesti juuri unkarinkielisten päivittelyjen arkaistisuuden vuoksi.

Päivittelyjen ja niiden unkarinnosten vertaaminen osoittaa, että vaikka kääntäjä joutuu tasapainottelemaan lähtökielellä ilmaistujen merkitysten ja tulokielen konventioiden välillä päästäkseen mahdollisimman autenttiseen lopputulokseen, joskus puheen sävy riippuu hyvinkin pienistä muutoksista. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi päivittelyn poistaminen, sen paikan muuttaminen lauserakenteessa ja sen sävyn lieventäminen tai vahvistaminen. Nämä ovat keinoja, joilla kirjoittaja on pyrkinyt luomaan illuusion puheen sävystä ja esimerkiksi painotuksen paikoista ja puheessa kuuluvista tauoista.

Esimerkeissä käytetyt lyhenteet

ABL = ablatiivi	FUT = futuuri	POSS = possessiivisuffiksi
ADESS = adessiivi	ILL = illatiivi	PRET = preteriti
AKK = akkusatiivi	IMP = imperatiivi	SUBL = sublatiivi
ALL = allatiivi	KOND = konditionaali	VERBIPART = verbipartikkeli
ART = artikkeli	PART = partikkeli	
DAT = datiiivi	PARTIS = partisiippi	

Lähteet

Aineistolähteet

- skk = Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita [tekstikorpus]. – Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [viitattu 15.2.2013]. (Sisältyy kokoelmaan Kotuksen tekstikorpuksia: Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita -korpus). Saatavilla:
http://kaino.kotus.fi/korpus/klassikot/meta/klassikot_coll_rdf.xml
- Isomäki, Risto (2009) [2005]. *Sarasvatin hiekkaa*. Helsinki: Tammi.
- Isomäki, Risto (2010). *Elsodort világok*. (Käänt. János Benyovski, Brigitta Endresz, Klaudia Kiss, Bella Lerch, ja Ágnes Pasztercsák). Budapest: Nyitott könyvműhely.
- Kivi, Aleksis (2012) [1870]. *Seitsemän veljestä*. Helsinki: SKS.
- Kivi, Aleksis (1955). *A hét testvér*. (Käänt. Rácz István). Budapest: Új Magyar Könyvkiadó.
- Linna, Väinö (1982). *Az ismeretlen katona*. (Käänt. Gábor Bereczki) Budapest: Magvető.
- Linna, Väinö (2008) [1954]. *Tuntematon sotilas*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuuskäsitteet

- Aronen, Hanna (2005). Pitkien virkkeiden parenteettisuus englannista suomeksi käännettyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa akateemisissa teksteissä. Teoksessa *Käännösuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. 245–263. Toim. Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen. Tampere University Press.
- Blanche-Benveniste, Claire (1997). *Approches de la langue parlée en français*. Paris: Ophrys.
- Duvallon, Outi & Routarinne, Sara (2001). Parenteesi keskustelun kieliopin voimavarana. Teoksessa *Keskusteluanalyysin näkymiä. Kieli 13*. 122–153. Toim. Mia Halonen & Sara Routarinne. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hjort, Minna (2006). Kirosojen valikoituminen audiovisuaaliseen ja kaunokirjalliseen käännökseen. Teoksessa *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXVI*. Vaasa. 74–84.
- Hjort, Minna (2007). Kirošana vai voimasana ja muita karkeitä terminologisia pohdintoja. Teoksessa *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. Publikationer av VAKKI, Nr. 34*. Vasa. 63–75.
- Kulonen, Ulla-Maija (1990). Miten suomalaiset kiroilivat ennen kristinuskoo? *Kielikello 1/1990*. 3–6.
- Leppihalme, Ritva (2007). Kääntäjän strategiat. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, 365–373. Toim. H. K. Riikonen ym. Helsinki: SKS.
- Mondada, Lorenza & Zay, Françoise (1999). Parenthèses et processus de configuration thématique: vers une redefinition de la notion de topic. Teoksessa *Pragmatics in 1998. Selected papers from the 6th International Pragmatics Conference vol 2*. IprA. 396–411. Toim. J. Verschueren. Antwerp.
- Ravila, Paavo (1945). Lauseeseen liittyneet irralliset ainekset. *Virittäjä* 49. 1–16.
- Routarinne, Sara (2003). *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Helsinki: SKS.
- Vertanen, Esko (2007). Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkinä. Teoksessa *Olellaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*, 149–170. Toim. R. Oittinen ja T. Tuominen. Tampere University Press.
- VISK = Ison Suomen Kieliopin verkkoversio. [lainattu 1.11.2012] Saatavilla:
<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>